

«ФЕНОМЕН СОЦІАЛЬНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ У
ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНІЙ ЄВРОПІ:
НОВІ РЕАЛІЇ ТА ВИКЛИКИ»

МАТЕРІАЛИ

Міжнародної науково-практичної
конференції

26 вересня 2023 року

Соціологічна асоціація України
Південноукраїнське відділення САУ
Державний заклад
«Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»
Кафедра філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності
Національний університет «Одеська юридична академія»
Факультет психології, політології та соціології
Universitatea de Stat din Moldova
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice
Centrul Sociologie și Psihologie Socială al ICJPS
Asociația Sociologilor și Demografilor din Republica Moldova

**«ФЕНОМЕН СОЦІАЛЬНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ У
ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНІЙ ЄВРОПІ: НОВІ РЕАЛІЇ ТА
ВИКЛИКИ»**

МАТЕРІАЛИ
Міжнародної науково-практичної конференції
26 вересня 2023 року

Видавничий дім
«Гельветика»
2023

**ФЕНОМЕН СОЦІАЛЬНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ У
ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНІЙ ЄВРОПІ: НОВІ РЕАЛІЇ ТА
ВИКЛИКИ: МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

УДК 316+339.94
ББК 60.5+66.4

Рецензенти:

Інна ГОЛУБОВИЧ, докторка філософських наук, професорка, завідувачка кафедри філософії Одеського національного університету імені І. І. Мечникова;
Денис ЯКОВЛЕВ, доктор політичних наук, професор, декан ФППС Національного університету «Одеська Юридична Академія».

Рекомендовано Вченою радою Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». Протокол № 5 від 30.11.2023 р.

Редакційна колегія:

Відповідальний редактор – **Олена ЛІСЕЄНКО**, д. соц. н., професорка кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса), голова Південноукраїнського відділення САУ, Україна.

Члени редколегії:

МОКАНУ Віктор – д. соц. н., директор Центру соціології та соціальної психології Інституту правових, політичних та соціологічних досліджень Державного університету Молдови, керівник Асоціації соціологів і демографів Республіки Молдова, Республіка Молдова;

БОРІНШТЕЙН Євген – д. філос. н., професор, завідувач кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Україна

ПЕТІНОВА Оксана – д. філос. н., професорка кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Україна

АТАМАНЮК Зоя – д. філос. н., доцентка кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Україна

МОКАНУ Анжела – докторка соціології, науковий співробітник Центру соціології та соціальної психології Інституту правових, політичних та соціологічних досліджень Державного університету Молдови, Республіка Молдова.

Феномен соціальної консолідації у Центрально-Східній Європі: нові реалії та виклики : матеріали міжнарод. наук.-практ. конф. 26 вересня 2023 року. м. Кишиневу – м. Одеса / за ред. О. В. Лісеєнко. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2023. 93 с.

Матеріали конференції представлені в авторській редакції мовою оригіналу

© Південноукраїнське відділення Соціологічної асоціації України, 2023

© Асоціація соціологів та демографів Республіки Молдова, 2023

**ФЕНОМЕН СОЦІАЛЬНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ У
ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНІЙ ЄВРОПІ: НОВІ РЕАЛІЇ ТА
ВИКЛИКИ: МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

розвиток теорії стратегування та розробку комунікативних засад сприяння консолідації та згуртованості територіальних громад.

Література:

1. Дейнеко О. О. Об'єднані територіальні громади як нові локальні спільноти в Україні: механізми формування соціальної згуртованості. *Вісник НТУУ "КПІ" Політологія. Соціологія. Право*. 2021. № 1 (49). С. 14-21.
2. Комунікаційна стратегія громади: тренд чи необхідність? 2020. <https://gurt.org.ua/news/informator/59429/>
3. Лозовська К. С. Комунікаційні стратегії як інструмент налагодження ефективної взаємодії органів місцевого самоврядування і суспільства. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2019. № 3 (22). С. 203-211. <http://customs-admin.umsf.in.ua/archive/2019/3/26.pdf>
4. Лушагіна Т. В., Матвієнків С. М. Індекс інформування в об'єднаних територіальних громадах на прикладі Миколаївської та Івано-Франківської областей. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса, Сер.: Політичні науки*. 2021. С. 55-63.
5. Максименко А. О., Куропась І. С. Комунікаційний ресурс об'єднаних територіальних громад (на прикладі аналізу фейсбук-сторінок сільських ОТГ Карпатського регіону). *Маркетинг і цифрові технології* [S.l.], v. 3, n. 3, p. 43-55, вер. 2019. <https://mdt-oru.com.ua/index.php/mdt/article/view/76>
6. Місцеве самоврядування як чинник стійкості тилу : аналіт. доп. / [В. Г. Потапенко, В. О. Баранник, Н. В. Бахур та ін.] ; за ред. В. Г. Потапенка. Київ : НІСД, 2023. 54 с. <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.02>
7. Приходченко Л. Особливості здійснення громадського контролю під час воєнного стану в Україні: інформаційно-комунікаційна взаємодія. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 6(12). С. 234-245. <http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/view/5094/5123>
8. Решетова Г. І. Європейський досвід забезпечення соціальними послугами територіальних громад. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 3(9). С. 530-542. <http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/view/5782/5815>
9. Шульський І. В. Публічне управління розвитком територіальних громад. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 7(13). С. 220-231.

Тетяна КАМЕНСЬКА

доктор соціологічних наук, професор

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Україна

ПЕРЕВІРКА ЧАСОМ СОЛІДАРНОСТІ СУЧАСНОГО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Солідарність – це як *стан*, як усталений принцип продуктивного реагування населення на загальні норми, вимоги та виклики у суспільстві або у розширеному об'єднанні держав, яким є сучасний Євросоюз і до якого прагне Україна. А безпосередньо «консолідація» означає процес формування цього стану «солідарності». Наявність солідарності між людьми у національних державах є найбільш спрощеним варіантом єднання усіх прошарків

**ФЕНОМЕН СОЦІАЛЬНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ У
ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНІЙ ЄВРОПІ: НОВІ РЕАЛІЇ ТА
ВИКЛИКИ: МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

суспільства. Таким прикладом у Європі є Польща, Греція як моноетнічні та одноконфесійні держави. На Сході такою є Японія. Поява в моноетнічній країні в недалекому минулому хоча б релігійного розколу вже заклало підґрунтя для спротиву й роз'єднання, яке проходило крізь усі соціальні верстви та прошарки населення – від аристократії до соціальних аутсайдерів.

Як писав німецький соціолог Ф. Тьоніс про розвиток європейського людства – «від спільноти (Gemeinschaft) до суспільства (Gesellschaft)», – що капіталізм з його розрахунками плюсів та мінусів з часом стане розбійничою діяльністю («räuberische Tätigkeit») і антагоністичні протиріччя між різними класами призведуть до саморозмежування суспільства; у буржуазному суспільстві значними стануть «брехня» і «сила». Але ще з другої половини ХХ століття розвинуті європейські держави, ігноруючи прогнози Ф. Тьонніса, а також М. Вебера (про зростання насильства як невід'ємної складової капіталізму), філософа Е. Гуссерля (про скептицизм та кризу європейського людства), утворюють Європейський Союз, досягають стану консолідації на міждержавному рівні у Європі.

Таким своєрідним підсумковим аналізом стану консолідації у ЄС можна вважати виступ экс-бундесканцлерки Німеччини А. Меркель (яка була на цій посаді вже 11 років) перед Європейським Парламентом 13 листопада 2018 року у Страсбурзі. Почала вона з того, що назвала події утворення ЄС півстоліття тому «beispillose Kühnheit», що можна перекласти як «безпрецедентна сміливість», або ще слово «kühn» має значення «ризиковий». Після підсумків позитивних досягнень ЄС за півстоліття вона визначила і основні проблеми ЄС. Останнє підтверджує, що ризики ще не минули.

Солідарність ЄС, яка ґрунтується на толерантності, розвивається у напрямку «подолання національного егоїзму». Але ті галузі, які А. Меркель назвала як найактуальніші для ЄС – захист клімату та толерантність до мігрантів, – виходять за межі повноважень народів ЄС.

Кліматичні явища, як наприклад «Ель-Ніньо», створюють екологічні катастрофи з великими економічними та людськими втратами, і головне, що екологічні порушення відбуваються в одному місці, а наслідки відбиваються у протилежному напрямку, на територіях віддалених країн.

Другий напрямок – формування в європейців толерантності до біженців через подолання національного егоїзму – стикається з цілою низкою перепонів, які не залежать від європейців. Це кардинальні мовні, етнокультурні та етнорелігійні відмінності між європейцями та біженцями з мусульманських та інших азіатських країн. І складність виходу з цього глухого кута для європейців підкреслили біженці з України. Безумовно, з ними у європейців також виникала напруга, але наші сусіди по континенту побачили, що ми – люди с європейськими цінностями, з розвиненими здібностями до європейських мов. Можна припустити, що міграційні потоки українців дали

європейцям можливість порівняти й уявити: а чи зможуть вони досягти своїх амбіційних цілей консолідації в ЄС при такій зовнішній міграції зі Сходу.

Крім соціально-політичних проблем консолідації серед громадян ЄС, сучасна реальність, на наш погляд, актуалізує ще одну соціально-психологічну загрозу – це поглиблення роз'єднання європейців на тлі «кібернетично обумовленої фізичної самотності».

Як відомо, європейці у порівнянні з мігрантами зі Сходу, та навіть у порівнянні з українцями, наділені стриманістю, ненав'язливістю, повагою до особистісної свободи, що робило для них поняття «самотності» менш загрозливим станом, ніж для українців. Відомо, що стан самотності визначається у взаємопротилежних значеннях:

- як захисна незалежність, спокій для творчості (якщо ця самотність не є нав'язаною, вимушеною);
- як покарання, як негативна життєва ситуація.

Сучасний американський психолог екзистенціалістського напрямку Кларк Мустакас (1923-2012 рр.) вважав самотність системою захисних механізмів. А Е. Кляйненберг, відомий своїм так званим «новим соціальним експериментом» «solo living» [2] («життя соло»), називав її розповсюдження логічним наслідком урбанізації, що сприяє: розвитку свободи від партнера; використанню власних ресурсів на свій розсуд, коли це економічно доцільно; розповсюдженню гедонізму та індивідуальної свободи. Безумовно, зростання тривалості життя призводить до збільшення числа самотніх, зокрема, поширюється таке явище, як самотність в літньому віці і, як наслідок, з'являються субкультури «самотніх людей».

А, наприклад, німецька жінка-психіатр Фріда Фромм-Рейхман в 1959 році в роботі «Самотність» вважала її екстремальним станом: «Тип самотності, який я маю на увазі, – руйнівний, він у кінцевому результаті призводить до розвитку психотичних станів. Самотність перетворює людей на емоційно паралізованих і безпомічних» [1, с. 154].

Заглиблюючись у психіатрію, бачимо, як Е. Берн розвиває ефект від самотності до такої патології, як соціопатична поведінка, яка має досить жахливі наслідки. Це і не фізична самотність, і не психологічна, а якась екзистенційна; в тому плані, що люди в такому стані не враховують собі подібних навіть з числа батьків, родичів та близьких. Близька за симптомами до соціопатії і соціальна ангедонія – це самотність ще й з соціальної тривожністю.

Такий дуже короткий екскурс до проблеми самотності лише в психологічній галузі (не враховуючи філософські погляди, соціологічні, релігійні, культурологічні, художні та мистецтвознавчі) наводить нас на думку, що проблема самотності ще більше поглиблюється у зв'язку з розвитком смарт-електроніки та інтернет-мережі. Ми називаємо її

«кібернетично обумовлена фізична самотність». Визначаємо її як відокремленість індивідів від людського оточення на рівні прямого «живого» візуального та вербального спілкування при тому, що вони за допомогою смартфонів отримують візуальний, письмовий та звуковий зв'язки, але на відстані від людей і опосередковано. Це не суто європейська проблема, але вона, на наш погляд, посилює схильність європейців до індивідуалізації, невтручання в приватне життя, від яких недалеко до байдужості. А це, в свою чергу, ще більше буде переробляти їх консолідацію в ЄС на утопію. А якщо мігранти виявляться більш консолідованими, – то і на антиутопію.

Література:

1. Ларс Фр. Г. Свендсен Філософія самотності. Пер. з норвезьк. Львів : Видавництво Анетти Антоненко ; Київ : Ніка Центр, 2017. 208 с.
2. Klinenberg E. Going Solo: The Extraordinary Rise and Surprising Appeal of Living Alone. N.-Y.: The Penguin Press, 2012. 288 p.

Людмила КАЛАШНІКОВА

доктор соціологічних наук, професор

Криворізький державний педагогічний університет, Україна

АКТУАЛІЗАЦІЯ ОЦІНКИ РИЗИКІВ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ ВІЙНИ: РЕАЛІЇ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Освіта є базовим елементом людського розвитку, що нерозривно пов'язаний з усіма ключовими сферами суспільного буття. Протягом останніх кількох років вітчизняна система освіти зазнала кардинальних змін, спершу пов'язаних з пандемією, а згодом із початком повномасштабної російсько-української війни. Відтак до традиційних освітніх ризиків, а саме *політико-правових* (модернізація законодавства внаслідок зміни пріоритетів/стратегій державної політики в галузі освіти тощо), *фінансово-економічних* (недостатність бюджетування; недосконалість механізмів залучення коштів грантодавців й т. д.), *організаційно-технічних* (територіальна та фізична недоступність; невідповідність організаційної структури закладів освіти їх цілям, завданням і функціям; недостатність матеріально-технічного забезпечення і т. ін.) та *кадрових* (зниження рівня професійно-кваліфікаційної підготовки; демотивація освітян; плинність кадрів тощо) [7; 8], додалися *нові*, такі як небезпечність освітнього простору, навчання на тимчасово окупованих та прифронтових територіях, неможливість завершення розпочатого реформування нової української школи, наявні освітні втрати, масовий дистрес, надмірне навантаження через одночасне навчання за кордоном і в